

قازاق تىلى

عاشق جىلارى

10

شىنجاڭ جاستار - ورەندەر باسپاسى

قازاقستان

عاشقەتق

جەرلارى

10

شىنچياڭ جاستار - ورەندەر باسپاسى

图书在版编目(C I P)数据

哈萨克民间爱情长诗(10)/吾马尔汗·阿斯力 编 — 乌鲁木齐:
新疆青少年出版社 2006.4

ISBN 7 — 5371 — 5499 — 6

I 哈… II.吾… III.哈萨克族—诗歌—作品集—中国—
哈萨克语(中国少数民族语言) IV·I.22

中国版本图书馆 C I P 数据核字(2006)第 029979 号

责任编辑:阿克木拜·贾帕尔

责任校对:娜孜古丽

封面设计:特尼斯别克

哈萨克民间爱情长诗(10) (哈萨克文)

吾马尔汗·阿斯力 编写

新疆青少年出版社出版

(乌鲁木齐市胜利路 100 号 邮编:830001)

新疆新华书店发行 新疆地矿彩印厂印刷

850×1168 毫米 32 开本 11.125 印张

2006 年 4 月第 1 版 2006 年 4 月第 1 次印刷

印数:1——3060

ISBN7-5371-5499-6 定价:18.00 元

جاۋاپتى رەداكتورى: اكىمباي چاپار ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتورى: نازىگۈل مەتلىپباي قىزى
مۇقاباسىن جوبالاعان: تىنىسبەك اقبىلەك ۇلى

قازاقتىڭ عاشىقتىق جىرلارى (10)

قۇراستىرعان: ومارقان اسىل ۇلى

*

شىنجاڭ جاستار - ورەندەر باسپاسى باستىردى
(مۇرىمى جەڭىس كوشەسى 100 - قورا، پ: 830001)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەندەرى تاراتادى
شىنجاڭ گەولوگىيا كەن ستەر باسپا زاۋودىدا باسلىدى
فورماتى 11.125 1/32 850×1168 م.م، باسپا تاباغى: 11.125

2006 - جىل ۱-ئاۋر، 1 - باسپاسى

2006 - جىل ۱-ئاۋر، 1 - باسلىۋى

تىراجى: 3060 — 1

ISBN7 — 5371 — 5499 — 6

باعاسى: 18.00 يۋان

باسپادان

قازاق حالقى — ادەبىيەت قازىناسى باي حالقتاردىڭ ءبىرى. وسى كۇننىڭ ادەبىيەت-زەرتتەۋلەرىنەن قاراعاندا، قازاق حالقىنىڭ ولەڭ-جىر، اڭىز-اڭگىمەلەرى (ەرتەگىلەرى) ءبىزدىڭ جىل ساناۋىمىزدان بۇرىنقى 7-عاسىردا-اق الەمگە ايگىلى بولعان. ونىڭ ءبىرسىپىراسى كورشى ەلدەردىڭ جازبالارىنا تۇسكەن، ءبىرسىپىراسى اۋىزدان-اۋىزعا تارالىپ، جايغىرىپ، جاڭارتىلىپ قۇلىپىرا تۇسكەن. سونان بەرگى تارىختىڭ قىيان-كەسكى ساتىلارىنىڭ بارىندە ءبىزدىڭ اتا-بابالارىمىز ءوزىنىڭ ءتىل ونەرىن تاريحي قۇبىلىستارمەن بىرگە ءورىتىپ، بايتىپ وتىرعان.

قازاق ادەبىيەتىنىڭ ءوسىپ جەتىلۋىندە شىعىس ادەبىيەتىنىڭ دە ۇلكەن رولى بولدى. شىعىس ەلدەرىنىڭ ادەبىيەتى جەرشارىندا ەرتە دامىعان، ادامزاتتىڭ وي دۇنيەسىنە ونەگە كورسەتكەن ەجەلگى ادەبىيەتتەردىڭ ءبىرى. ونىڭ شۇعىلالى بىيىگىنە قازاق ادەبىيەتى وتە ەرتە قۇلاش ۇردى. ونىڭ ادامگەرشىل يدەياسىنان، تاڭعا جايىپ وقىعا جەلىسىنەن، كوركەمدىك مانەرىنەن بوي تۇزەر ورنەك تاپتى. شىعىستىڭ كەسەك تۇلعالارىن (وبرازدارىن) قازاق توپىراعىندا قايتا تۇعىزىپ، قازاقى تۇرمىستىڭ وشاعىندا شىڭداپ، قازاقى ءسوز بويماۋىمەن ايشىقتاپ، قازاق ادەبىيەتىنىڭ اتىن قازىناسىن مولىقتىردى.

ءسويتىپ قازاق ادەبىيەتى دامىعان ادەبىيەتتەردىڭ ءبىرى بولىپ قالدى. بۇل كۇندە ەرتەدەن كەلە جاتقان 200 دەن اسا

داستانى بار حالىقتى كىمدە-كىمنىڭ مويىنداماسىنا امالى جوق. بۇل دۇنيە ادەبىيەت تارىخىدا وتە سىرەك كەزدەسەتمەن كەسەك قۇبىلىس.

بۇل داستانداردى باتىرلار تۋرالى جىرلار، تارىخىي جىرلار جانە عاشىقتىق جىرلار دەپ ۇلكەن ءۇش توپقا بولۇگە بولادى. ۇلتتار باسپاسى باتىرلىق جىرلارىن نەگىز ەتىپ «قازاق قىسالارى» دەگەن ۱۲۰۰ نەشە كىتاپ باسپ تاراتتى. شىنجاڭ جاستار-ورەندەر باسپاسى تەك عاشىقتىق جىر-داستانداردى نەگىز ەتىپ ون كىتاپ شىعارىپ وتىر.

عاشىقتىق جىرلارنىڭ ون كىتابىنا 57 جىر-داستان كىردى. وسى 10-كىتاپقا «نارتايلاق — ايسۇلۇ»، «التاي اياسىندا»، «قۇرالاى سۇلۇ»، «بىلعارى سۇلۇ»، «اسىلبەك — گۇلجاھان»، «ماڭگى تاتۇ ەرى-زايىپ»، «ھاۋازحان — قۇندىزاي» اتتى عاشىقتىق داستاندار ەنىپ وتىر،

«قازاقتىڭ عاشىقتىق جىرلارى» اتتى بۇل كىتاپتارىمىزعا ەنگەن تۋىندىلاردا قىز بەن جىگىتتىڭ كىرىكسىز، قالتقىسىز، ءمولدىر ماحابباتى بەلدى ارقاۋ، كورنەكتى ايشىق سىپەتتى. تەڭسىز، ادبەتسىز، قاتىگەز زاماننىڭ جاۋىزدىعىنان ازاپ شەككەن، قۇربان بولعان عاشىقتاردىڭ زارى مەن مۇڭى، قايىمىسى مەن قاسىرەتى، نەكە ەركىندىگى جايىنداى تار جول، تايىق كەشۋلەرى وقىرماننىڭ ويىن سەرىپلىتىپ، ادامگەرشىل ىدەياعا، نىزگىلىككە، پاكىتكە، جالپى جان سۇلۇلىعىنا باۋلىدى، تىڭداغان، وقىعان ساىىن حالىق جۇرەگىندە ماڭگى قۇمارلىق، سۈيىسپەنشلىك كوكتەتىپ وتىرادى.

مازمۇنى

1	 ئارتايلاق — ئيسۇلۇ
40	 التاي اياسىندا
117	 قۇرالاي سۇلۇ
155	 بىلغارى سۇ
229	 اسىلبەك — گۇلجاھان
282	 ماڭگى تاتۇ ەرلى — زايىپ
290	 عاۋازحان — قۇندىزاي

نارتايلاق — ايسۇلۇ

(اڭگىمەنىڭ سىرى)

ەستىلەر كۆپ جازادى اڭگىمەنى،
جازبايدى ەرمەك ءۇشىن الدە نەنى.
جىرەنىپ جامانىنان، جاقسىنى ءۇىپ،
السىن دەپ جازادى عوي ونەگەنى.

زالىمدى جەك كورگىزىپ كۆيدىرەدى،
اق جۇرەك ادىلەتتى سۆيگىزەدى.
وگەيلىك، وزىمشىلىك، باق - كۈندەستىك،
مەيرىمسىز زالالەكەستى بىلگىزەدى.

قوس قاتىن الۋ جامان سالت ەكەنن،
كۈندەستىك، ارازدىقتىڭ شارتى ەكەنن.
قىز بەرمەي سۆيگەننە مالعا ساتۋ،
ادامنىڭ راقىمسىز اتتى ەكەنن.

اياماي جەتىمدەردى ءۇرەندى،
ازاماتتى كۆڭ مەن قۇل قىلغاندىن.
نە پايدا، نە ءوزىنىڭ ماقتانى ءۇشىن،
داپ - دايىن قان توڭگۈگە تۇرغاندىن.

ماحاببات شىن عاشىقتى نەتكەندىگىن،
قۇربان بوپ جار جولنىدا كەتكەندىگىن.

تۇرغاندا ئالى جەتپ، اشۇ كەشىپ،
مارجانات دۇسيانغا دا ەتكەندىگىن.

ايتادى وسى اڭگىمە سونىڭ بارىن،
بايقاستا، سىرتىن ۇقپاي شىكى ئارىن.
جاڭا وسكەن جاسىل گۈلدەي جاس ۇلانىدار،
دەي كورمە ئىبر ەسكىدەن قالعان سارىن.

*

*

*

وتكەن ئىس وىغا تۇسەر الدە قايدان،
ايتاينىن از اڭگىمە ەسكى جايدان.
اتاقىتى ئامىر - تەمىر زامانىدا،
ارقانى مەكەن ەتكەن ارعىن، نايمان.

ارعىننىڭ توقالنىن بوزشا دەگەن،
مومىندىق، ادلىدىكىپەن ەل بىلەگەن.
جانىبەك جالعىز ۇلى جاستاۋ ۇلىپ،
ارتىندا ۇش ۇل قالدى نەمەرەدەن.

قۇر - ۇلكەن، بالغا - وعان تەتەلىسى،
قاراناي - ۇشەۋىنىڭ ەڭ كەنجەسى.
بۇل جوندى ۇشەۋىزشا دەپ اتايتىنى،
جايلان بوزشانىڭ ۇش نەمەرەسى.

سولاردىڭ وسى ۇش وزەن مەكەندەرى،
جاز جايلاپ، سان - سالتانات قۇرعان جەرى.
بۇل جەردەن ۇزى كەتپ، اتى قالعان،
قۇر، بالغا، قاراناي دەپ سونان بەرى.

قۇر مەنەن قارانايدان باسى بولەك،
ئېىر سۇ بار ورتاسىندا شولاق وزەك.
كۇناتىس جاعاسىندا ئېىر اق تاس بار،
سويلەۋگە سونىڭ جايىن كەلدى كەزەك.

سول تاستىڭ جىراسىندا ئېىر ۇڭگىر بار،
جاتۇعا ەكى كىسى بولمايدى تار.
ول تاستى «ايسۇلۇدىڭ اق تاسى» دەپ،
اتايتى ءوز كەزىندە بۇرىنقىلار.

مەن كوردىم سونداي ۇڭگىر قىز مەكەنن،
عاشىقتىڭ ارماندا وتكەن ءىز مەكەنن.
تالپىنغان تالاپتى جاس، تىڭداساڭىز،
ايتايىن ايسۇلۇدىڭ كىم ەكەنن.

بالعانىڭ ول — ايسۇلۇ — ۇلكەن قىزى،
نارتايلاق — قارانايدىڭ ئېىر جالعىزى.
قوسىلىپ، عاشىق بولپ سول ارادا،
ۇڭگىردە ءوزى كەتىپ قالغان ءىزى.

ايسۇلۇ ول اق تاستا جۇرگەن ويناپ،
قاراعان الگى ۇڭگىرگە ئېىر كۇن بويلاپ.
— دارىعا - اي، عاشىق جارمەن قۇشاق تاسىپ،
ۇڭگىردە جاتار ما ەدى دەگەندى ويلاپ.

ايسۇلۇ ول كەزىندە ون بەستە ەكەن،
كۇن سايىن سول ارانى قىلغان مەكەن.

بىرگە ويناپ ئارتايلاپىن سول ۇڭگىردە،
بايلاسقان عاشقىققا بەلدى بەكەم.

ەكى جاس جىلعا جاقىن ويناپ ءجۇردى،
سەزگەن جوق ەشكىم ءالى وسى سىردى.
قوسىلعان جازعا سالىم بۇل ەكەۋى،
جاز ءوتىپ، كەلەتۇعىن كۇز دە كىردى.

مەن باردىم سول اق تاسقا تۇلكى قاعىپ،
ۇڭگىردە وتكەندى ويلاپ تۇردىم باعىپ.
تاستاعى قىراۋ ەرىپ كۇن نۇرىمەن،
تاستان دا، كوزىمەن دە جاس كەتتى اعىپ.

*

*

*

سامسى دا عاشىق بولىپ ايسۇلۇعا،
باتا الماي جۇرەدى ەكەن ءسوز ايتۇعا.
سويتسە دە جاناسالاپ ءبىر قالمايدى،
دەگەندەي «بۇقا بۇعا، ازبان دۇعا».

بالعانىڭ ەكى قىزى، ءبىر ۇلى بار،
ەرتە ولگەن بايىشەدەن تۇعان بۇلار.
تاي ەدى ۇلدىڭ اتى جاستاي ولگەن،
بىلىلداق كەلىنشەگى قالعان شىعار.

ءبىر ۇل بار توقالىنان پارىانا اتتى،
قويا ما قازاق تۇتپاي ەسكى سالتتى.

«اغا ولسە، جەڭگە مۇرا» دەدى داعى،
قاتىن قىپ بىلقىلداقپەن بىرگە جاتتى.

كۈنسۇلۇ، ايسۇلۇ مەن ەكى قىزى،
«بىر تۇعان ءولدى ولارمەن تاي جالعىزى.
قولىندا وگەي اعا قورلىق كورىپ،
قىزدارعا جەتىمدىكتىڭ باتتى سىزى.

ايسۇلۇ نارتايلاققا بولعان عاشىق،
ۇڭگىردە قوسىلىسىپ ماۋقىن باسىپ.
بالانىڭ تىرىسىندە ايسۇلۇدى،
ماتايغا بەرمەك بولعان باتالاسىپ.

ول كۈيەۋ بالقىبەكتىڭ بالاسى ەدى،
قورتىقتاۋ، بارلى دەگەن الاسا ەدى.
اكەسى باي بولسا دا، بالا ناشار،
جىندى ما، نىجىق پا دەپ تالاس ەدى.

سوندىقتان بالعا ونان مال الماعان،
اۋىلىنا قۇدام دەپ تە بارا الماعان.
بەرمەيمىن ايسۇلۇدى دەپ جۇرگەندە،
تاعدىردان قازا جەتىپ قالا الماعان.

سول بارلى بالعا ولگەن سولڭ ۇرىن كەلگەن،
قىز ونىڭ سىرتىن بايقاپ، «تۇرىن كورگەن.
قاسىنا كۈيەۋنىڭ «بىر كۈن جاتپاي،
مەنسىنبەي «تىپتى قىيسىق، قىرىن كەلگەن.

ول كۈيەۋ قىزغا وكيپەلەپ ۋىگە بارغان،
بارغان سوڭ اكهسنە كىسى سالغان.
«بولسا دا اۋزى قىسقى بايدىڭ ۇلى»،
باقانڭ كوپ مال بەرىپ قىزىن العان.

باقا دا، بالقىبەك تە ماتاي ەدى،
ءبىر سۋدى ورلەي جايلاپ جاتا بەردى.
تانتىق قىز حانىم دەگەن ول العانى،
اۋزىنا كەلگەن ءسوزدى شاتار ەدى.

بالقىبەك سۋى اتانغان سول اتپەنەن،
بەرىكتاس، ءۇي تاس، تومان — مول اتپەنەن.
شوقىدا جالعىز قىزىل بارلى تۋىپ،
اتاندى بارلى قىزىل ول اتپەنەن.

باعانا سامسىنى ءبىز باستاپ ەدىك،
جاي - كۈيىن ءبىراز ايتىپ تاستاپ ەدىك.
بايقاتىپ ايسۇلۇغا عاشقىتىعىن،
ونان سوڭ نە قىلغانىن اشپاپ ەدىك.

ءبىر كۈنى سامسى كەلدى پاراعاناغا:
— اعатаي، — دەدى سوکپە، قاراعاما دا.
عاشىق بوپ ايسۇلۇغا ولەر بولدىم،
مەنى ءولتىر قۇلات داعى جارعا عانا.

ۇناتساڭ ەگەر ءتىرى قالعانىمدى،
ورىندا مالىمدى ال دا ارمانىمدى.

سىزبەنەن ماڭگىلىككە دوس بولامىن،
الساڭ دا ايامايمىن بار مالىمدى.

تاغى دا بىلىلداققا ايتتى ويدى،
الدنا اسىل شاپان، جامبى قويدى.
«پەرىشتە التىن كورسە جولدان تاپار»،
قۇ ئاپسى مال كورگەن سولڭ جەڭدى بويىدى.

وگەيلىك پارعانانىڭ ويىن بۇزدى،
كوردىڭ بە، مەنە، وسىنداى قارا ءجۇزدى.
شاپان مەن الدىنداى جامبىنى الپ،
ءۇش كۇندە كوندىرمەكشى بولدى قىزدى.

نارتايلاق كەلدى ءبىر كۇن اق تاسىنا،
ۇڭگىردىڭ ءاعدالاسقان قاق باسىنا.
بۇلاۋداى ەكى كوزى وكسىپ جىلاپ،
ايسۇلۇ كەلىپ تۇردى قاق قاسىنا.

كوردى دە نارتايلاقتىڭ ەسى كەتتى،
— ساۋلەم - اۋ، مۇنشا جىلاپ ساعان نە ەتتى؟
قۇشاقىپ، راحاتىنىپ جاتىپ ەدىم،
كوز جاسىڭ جۇرەگىمدى ەلجىرەتتى.

قىز ايتتى: — عاشىق جارىم، تىڭدا مۇنى،
نەمەنە جەتىم قىزدىڭ كورگەن كۇنى.
قولىندا وگەي اعا قور قىلعانىشا،
المادى - اۋ، اجال جەتىپ مەن سورلىنى!

باستادى اعا - جەڭگەم ءبىر جۇمىستى،
سامسىمەن تامىر بول دەپ كوردەي قىستى.
كوزىمدى جاۋدىراتىپ مالعا ساتپاق،
كورەم دەپ ويلاپ پا ەدىم مۇنداي ءىستى.

كونبەدىم مەن ولاردىڭ ەيتەرىنە،
تۇكىردىم ءجۇزى قارا دەپ بەتتەرىنە.
كوندىرەم كونبەسەڭ دە دەپ اقىرىپ،
پاراعانا قامشى باستى ەتتەرىمە.

قويمادى ءبىر-اق ۇرىپ، كوپ سابادى،
— جەتىم قار —، دەپ ەتىمدى جەپ سابادى.
سامسىعا كۇنسۇلۇدى كۇڭ قىلام دەپ،
بارلىعا سەنى ۇزاتام دەپ سابادى.

تاي اعام بۇيتپەس ەدى - اۋ ءىمرى بولسا،
نە اكەم، نە اجەمنىڭ ءبىرى بولسا.
دارىعا! بۇل ومىردەن ءولمىم ارتىق،
جەتىمنىڭ كورگەن كۇنى وسى بولسا!

وگەي ۇل پاراعانا ويلاپ قاستىق جاعىن،
بىلىلداق ۇمىتتى تايدىڭ ارۋاعىن.
اعام مەن اتا - انامدى قابات الىپ،
قۇداي دا قايتىپ الدى - اۋ، بەرگەن باعىن!

نارتايلاق دەدى قىزعا: — قالقاتايىم،
ءمانسىن بۇل ءسوزىڭنىڭ قىلدىم پايىم.

شىنمەن قۇداي قوسقان چارىم ەدىڭ،
سەنى الپ الپ جەرگە، كەل، قاشايىن!

قىز ايتتى: — كۇنسۇلۇغا قوشتاسايىن،
ايتتىم عوي كۇڭ بولماقشى ونىڭ جايىن.
ونى دا رەتى كەلسە، بىرگە الپ قاش،
بولا الساق ەرتەڭ كەشتە مۇندا داينىن.

تايلاقچان، از كۇن كوردىم قىزىڭىدى،
مۇندايدا تاعدىر جازعان سىزىڭىمدى.
بوساتپاي ەگەر كەتسەم ۇزاتىلىپ،
جىبەرەم كۇنسۇلۇدان جۇزىڭىمدى.

سول جۇزىك تىسىمەن ۇز قولىڭا،
قۇربانىمىن، كەل دە الپ قاش، مەن جولىڭا.
التى ايلق قۇرساعىمدا بالاڭ جاتىر،
تاپسىرار سونى وزىڭە كۇن بولار ما؟

قوش دەستى ەبىر ەسۇيسىپ امانداسىپ،
نارتايلاق كەتە بەردى بەلدەن اسىپ.
اۋىلعا قىز قايتاردا سولاي قاراي،
بىلقىلداق كەلە جاتىر جەبەي باسىپ.

كەلدى دە: — قايدا ەجۇرسىڭ، ەركەم، — دەدى،
ەبىر ادام دوڭنەن اسىپ سەلتەڭدەدى.
جەڭگەدەن قاينىن ەسڭلى سىر جاسىرماس،
رازىمىن ەجونىن ايتىپ بەرسەڭ، — دەدى.

قىز ايتتى: — ەلەستەگەن سايتان - داعى،
كۈندە ويىناپ وسى ارادان قايتام - داعى.
سەن ماعان نە پالەنى سالماي ءجۇرسىڭ،
ءبىر جالا جاپپاق بولغان ايلان - داعى.

ول ايتتى: — وكپەلەمە، ەركەم، ماعان،
جۇرگەم جوق قىلايىن دەپ قاستىق ساعان.
قاتىن دا ەرى ايتقان سولڭ ەرىك بولا ما،
ءبارىن دە سىتەپ جۇرگەن پاراعانا اعانڭ.

پاراعانا سەن كەتكەن سولڭ ءوزى بارىپ،
قاينىڭا بايقوشقاردان حابار سالىپ.
قالىڭ مال، ءىلۋ، جىرتىس اكەلمەي - اق،
كەلىنەن كەتسەن دەپتى جىلدام الىپ.

بايقوشقار — پاراعاننىڭ ناعاشىسى،
داۋلەتتى، زاتى ماتاي، ۇستا كىسى.
ءسوز سالىپ سول ارقىلى بالقىبەككە،
قۇتىلماق قايتسە سەنەن بار جۇمىسى.

ايسۇلۇ ايتتى ءزارلى كۈلكىمەنەن:
— بارلىغا قوسىلمايدى مەنىڭ دەنەم.
نە باسقا بىرەۋ الار، نە جەر الار،
ول سىردى جاسىرمايمىن، جەڭگەم، سەنەن.

پاراعانا ۇيگە كەلسە ۇناتپايدى،
سۇرلانىپ، جونىرىسىپ ءتىل قاتپايدى.